

KOCIEŁ (113) *sb m*

o oraz e jasne.

sg *N* kociel (29). ◊ *G* kotła (5). ◊ *A* kociel (24). ◊ *I* kotł(e)m (4). ◊ *L* kotle (26). ◊ *pl N* kotły (5).
◊ *G* kotłów (5); -ów (1), -(o)w (4). ◊ *A* kotły (12). ◊ *I* kotły (1). ◊ *L* kotl(e)ch (2).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Duże naczynie do gotowania lub do mieszania cieczy, najczęściej miedziane; *a(h)enum Mymer*¹, *BartBydg, Mącz, Calep, Cn; aheneum Murm, Calep, Cn; cucuma, lebes Mącz, Calep, Cn; cacabus BartBydg, Calep; caldar BartBydg; caldarius Calep; aula, ahenea, aheneum coculum, caldarium, cortina, miliarium, scaphium aereum, tepidarium, urceum a. vas aeneum, vas aereum Cn (113)*: Do kuchni też trochę poźrzał/ Kotły filne tam oglądał. *BierEz K4; Murm 142; Mymer*¹ 28v; *BartBydg 21, 21h, 49h; FalZioł V 112; MetrKor 59/77; LibLeg 11/97, 183; LibMal 1545/97v, 98, 1546/115 [3 r.]; RejKup f7v; RejWiz 14v, 125v; WyprKr 117v, 119 [3 r.], 119v; á wárzyli [mannę] w kotlech czyniąc też z niey y plácki BibRadz Num 11/8, Zach 14/20, 21; BielKron 323; Cucuma, Kociel w którym wodę zgrzewają Panew. Mącz 70d, 4c, 6b; Rołpuść śmoły dońtátek/ w kotle/ á w tym mączay BielSat N2 [idem BielSjem]; RejZwierc 28 [3 r.], 53v; BielSjem 38; BielSpr 73v; BudBib Lev 7/9, I 304h marg; W tym kiedy wodá przetyga/ mieć w kotle pogotowiu drugą Oczko 27, 10v, 17 [2 r.], 21, 26; á one dwie śiełtrze kazał w kociel rołpalony ogniem wrzucić. SkarŻyw 125, 152 [2 r.], 311, 408, 553; StryjKron 161; Calep 47a, 144b, 153a, [588]a; GostGosp 88, 114; GostGospSieb +4.*

kociel czego (3): Oczko 21; SkarŻyw 408; Potym go czárownicá w kociel wrzácý wody Wrzuciła między zioła KochFrag 21.

kociel pełen czego (2): kociel wyłoki oleiu pełen ząwiesiwłzy [...] wrzucono weń ciáło SkarŻyw 408, 441.

kociel z czym (3): BierEz A2v; Cortinate, Mieyśce fárbowánia, gdzie wiele kotłów s fárba łtoyi. Mącz 66c, 508d.

W połączeniach szeregowych (5): Dworzánie śie też kręcą [...] Z gárnicy/ s kotły/ z bokłagi/ s kofłmi/ y s konwiámi. RejWiz 167; BibRadz Ex 27/3, Ier 52/18; BudBib Ex 38/3; GórnRozm L3v.

W porównaniach (10): Dziwnie śie tam by w kotle muśi miełzác ząwždy RejWiz 71, 164v; Dym z nozdrzy iego wychodźi iáko z gárnćá ábo kotłá wrzácýgo. BibRadz Iob 41/11; GórnDworz H5v; RejZwierc 18v; WerGość 226. Cf Zwrot.

W charakterystycznych połączeniach: kociel nagotowác, nosić (2), porwác, rozpalić, ukraść (3); w kociel włóżyć, łeb wnurzyć (2), wrzucić (wrzucony) (3); w kotle grzac (się) (2), moknąć, rozpuścić (3), skuść, smažony, (u)warzyć (nawarzyć) (6); kociel nakryty, pomniejszy, rozpalony, wielki (4), wysoki; kociel (pełen) oleju (2), wody (2), smoły; kociel z farbą, z ukropem, z wodą; deka na kociel.

Przysłowie: Bo śie kociel z gárnćem łwárzy RejRozpr D2.

Zwrot: »(jako) w kotle wrzeć; kociel wre, wrzácý« – olla accnsa PolAnt [szyk zmienny] (5; 1 : 2): kiedy kotły wráią/ Wielkie rožny przypráwiáią BierEz K4; LudWieś A4 [2 r.]; RejWiz 151; BibRadz Iob 41/11; á co wełbie iáko w kotle wrzáło/ tho śie łnádnie wnet włpokoić [...] može. RejZwierc 88v, 100; SkarŻyw 553.

Wyrażenie: »kocień miedziany« (2): Ích Koczeń myedziani v Zida nyewye yako wezwanego vkradl *LibMal* 1549/150; *KochFrag* 28.

Szeregi: »kocień, (a(1)bo, i) garniec; kocień z garncem« [szyk 5 : 2] (5; 2): iż [...] krolowię [!] poimani [...] muřili kothły y garnce miedziane v niego do kuchni nořić *MiechGlab* 45; *RejRozpr* D2; Íakie towarzystwo ma kocień z gárnćem [!] gliniánym [*Quid communicabit cacabus ad ollam*] *Leop Eccli* 13/3; *Mącz* 186c; *BudBib* I 334b *marg*, 336d *marg*; *Calep* 275a. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»kocień i miedziana« (1): Pod podobieńřthwem tych kotłów y miedzic/ dawa znąć iż ci będą poświęćeni Pánu *BibRadz* I 478d *marg*.

»panew i kocień« (1): Krol [...] rořkazał panwie y kotły [*sartagines et ollas Vulg*] rozpalić *BudBib* 2.*Mach* 7/3.

W przen (4) : mowi Pan Bog/ zábići wářfy ktoresćie położyli w pořzod miářtá tego/ ci řa mięřem/ á to [*miasto*] ieřt kotłem *Leop Ez* 11/7, *Ez* 11 *arg*, 3.

Wyrażenie: »kocień miedziany« (1): Iudá Krol moy/ Moáb Kocień miedziany nádzieje moiey [*lebes spei meae*]. *Leop Ps* 107/10.

a. *Wizerunek herbu* (2) : Cefarz mu dárował herb Orlicę czarną/ á kocień od thego czářu řtráćili/ kthory zá herb nořily Kłiążęřhá Czeřkie *BielKron* 324, 323.

b. *Olbrzymi zbiornik na wodę (około 5 m řrednicy), ustawiony na dziedzińcu řwiřtyni jerořolimskiej, zwany morzem; mare Vulg, PolAnt* (12) : *Leop* 3.*Reg* 7/24; Ale Kocień był dla tego iżby řię w nim Kářłani vmywáli. *BibRadz* 2.*Par* 4/6, 2.*Par* 4 *arg*, 2, 3 [2 r.], 4, *Ier* 52/20; Zá iego czářow nářrówione řa naczyńia w ktorych wodá bywála/ á poczynione řa z miedzí íako on kocień wielki. *BudBib Eccli* 50/3.

kocień na co (1): *Leop* 3.*Reg* 7/23 *cf Szereg*.

W charakterystycznym połączeniu: kocień wielki (4).

Wyrażenie: »kocień miedziany« (1): Połamáli [...] kocień wielky miedziany [*mare aerum*] *BibRadz* *Ier* 52/17.

Szereg: »morze albo kocień« (1): Vczynił teř Morze (álbo kocień ná vmywánie) lane [*mare fusife*] *Leop* 3.*Reg* 7/23.

2. [*Perkusyjny instrument muzyczny w postaci miedzianego, półkolistego rezonatora i skóřzanej membrany: Kocień/ Ahenum, Item, Tympanum aeneum. kocielek/dimin Volck Hhh4.*]

Synonimy: **1.** *garniec, panew, sagan, tygiel*; **b.** *morze*.